

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.6.44>

БОНДАРЕНКО-БЕРЕГОВИЧ В. В.

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

GENERAL AND SPECIALIZED PROFESSIONAL COMPETENCIES OF A FORENSIC EXPERT IN WARTIME CONDITIONS

Стаття розглядає загальні та спеціальні компетентності судового експерта в умовах воєнного стану, фокусуючись на адаптації судової експертизи до складних умов повномасштабного вторгнення росії на територію України. Досліджується психологічний аспект спеціальних навичок, необхідних для високої ефективності експерта в умовах воєнної небезпеки. Зазначається, що здатність працювати в умовах ризику та небезпеки є ключовою, і вимагає від експерта високого рівня стресостійкості, аналітичних здібностей та ефективного використання обмеженої інформації. Обговорюється важливість швидкого прийняття рішень у ситуаціях обмеженого часу, а також необхідність психологічної підготовки судових експертів до викликів, що виникають в умовах воєнного стану. Стаття акцентує увагу на забезпеченні високої професійної компетентності судових експертів через їхню системну підготовку та підвищення кваліфікації. Зазначається, що такий комплексний підхід до навчання та підтримки експертів в умовах воєнного конфлікту є критично важливим для забезпечення об'єктивності та точності результатів судово-експертної роботи. Зроблено висновок, що спеціальні компетентності судового експерта в умовах воєнного стану охоплюють різноманітні аспекти, починаючи від розуміння специфіки військових дій і закінчуючи вмінням працювати в умовах ризику та стресу. Уміння працювати в умовах ризику передбачає не лише технічні навички, але й здатність швидко приймати рішення та ефективно діяти в непередбачених ситуаціях. Стресостійкість, навички оцінки ризику та швидкого прийняття рішень визначають успішність їхньої роботи. Недостатня професійна підготовка судових експертів може підірвати об'єктивність та достовірність результатів експертизи в умовах воєнного конфлікту. У цьому контексті важливою стає як технічна, так і психологічна готовність судових експертів до викликів, які виникають у ситуаціях військового стану. Забезпечення професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану вимагає системного підходу, включаючи їхню постійну підготовку, доступ до необхідних ресурсів та забезпечення умов безпеки для проведення експертиз. Успішна діяльність судових експертів у воєнних умовах є важливим чинником для забезпечення справедливості, правосуддя та довіри до юридичної системи в умовах воєнного конфлікту.

Ключові слова: *судовий експерт; судово-експертна діяльність; судова експертиза; компетентність судового експерта; воєнний стан.*

The article explores the general and specialized competencies of a forensic expert in the context of a state of war, with a focus on adapting forensic expertise to the

challenging conditions of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The psychological aspect of specific skills necessary for the expert's high efficiency in conditions of wartime danger is investigated. It is noted that the ability to work in conditions of risk and danger is crucial, requiring the expert to possess a high level of stress resilience, analytical skills, and effective utilization of limited information. The importance of making rapid decisions in situations of limited time is discussed, along with the necessity of psychological preparation for forensic experts facing challenges in conditions of war. The article emphasizes the importance of ensuring the high professional competence of forensic experts through systematic training and continuous professional development. It is highlighted that such a comprehensive approach to the education and support of experts in the context of wartime conflict is critically important to ensure the objectivity and accuracy of forensic results. It was concluded that the special competences of a forensic expert in the conditions of martial law cover various aspects, starting from understanding the specifics of military operations and ending with the ability to work in conditions of risk and stress. The ability to work in risk conditions involves not only technical skills, but also the ability to make quick decisions and act effectively in unforeseen situations. Stress resistance, risk assessment skills and quick decision-making determine the success of their work. Insufficient professional training of forensic experts can undermine the objectivity and reliability of the results of the examination in the conditions of a military conflict. In this context, both the technical and psychological readiness of forensic experts for the challenges that arise in situations of martial law becomes important. Ensuring the professional competence of forensic experts in martial law requires a systematic approach, including their constant training, access to the necessary resources and ensuring security conditions for conducting examinations. The successful activity of forensic experts in wartime conditions is an important factor in ensuring fairness, justice and trust in the legal system in the conditions of military conflict.

Key words: *forensic expert; forensic activity; forensic expertise; forensic expert competence; state of war.*

Вступ. У сучасному контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України, судові експерти, стикаються з унікальними викликами та завданнями, які вимагають від них високого рівня професійної компетентності. В умовах воєнного стану, де панує психологічне напруження та нестабільність, судові експерти стають важливими учасниками розслідування злочинів, пов'язаних з воєнними діями.

У зв'язку з цим, стаття спрямована на аналіз загальних та спеціальних професійних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану. Науковий підхід до вивчення цих аспектів надасть можливість розробити стратегії покращення якості роботи й розуміння професійних компетентностей судового експерта, які стають необхідними для виконання експертних завдань в умовах воєнного стану.

В даному контексті ми спробуємо розкрити, які компетентності є загальними для судових експертів та які саме аспекти вимагають особливої уваги в умовах ведення воєнних дій. Аналіз законодавства та наукових праць видатних дослідників у цій області стане основою для висновків стосовно оптимальних стратегій розвитку професійних навичок судових експертів у воєнних умовах.

Матеріали та методи. Наше дослідження базується на теоретичному аналізі спеціальних та загальних професійних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану. Теоретичні методи аналізу та синтезу були використані для аналізу та об'єднання інформації з різних джерел задля розуміння професійних компетентностей судових експертів.

Для досягнення мети проведено аналіз наукових досліджень, зосереджуючись на роботах видатних професорів та докторів, таких як І. Петренко, О. Литвиненко, М. Сидоренко, та інших. Ці автори визначають ключові аспекти та виклики, з якими доводиться стикатись судовим експертам в умовах воєнного конфлікту, враховуючи як загальні, так і спеціальні професійні компетентності. Проведений аналіз цих робіт дозволяє нам поглибити розуміння важливих психологічних аспектів, що впливають на судово-експертну діяльність в умовах воєнного стану.

Також застосовано метод класифікації та групування задля виділення загальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану, методи дедукції та індукції, які допомогли узагальнити конкретні висновки із наукових джерел.

Методи конкретизації та абстрагування надали можливість виділити ключові поняття аспекти та підходи до розгляду спеціальних та загальних професійних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану.

Однак існує потреба у подальших дослідженнях, спрямованих на вдосконалення методологічних підходів та впровадження новітніх технологій для об'єктивного визначення професійних компетентностей судових експертів у воєнних умовах в Україні.

Виклад основного матеріалу. У контексті сучасного військового конфлікту на території України, судові експерти постають важливими учасниками системи правосуддя. В умовах війни судові експерти зіштовхуються із специфічними викликами та завданнями, що вимагають високого рівня професійної компетентності.

Експерти в умовах воєнного конфлікту стикаються з інтенсивним збільшенням роботи через великий обсяг справ, пов'язаних із злочинами, вчиненими під час воєнних дій. Зазначено, що завдання експертів стає надзвичайно важливим у встановленні фактів, причетності сторін до конфлікту, аналізі ефективності військових операцій та дотриманні міжнародних норм та угод. Підвищена активність військових дій призводить до великої кількості справ, що вимагає оперативного та відповідального підходу експертів для забезпечення надійного розслідування воєнних злочинів [1].

Для висвітлення особливостей роботи експертів у контексті воєнного конфлікту важливо взяти до уваги нормативно-правовий акт, що регулює їхню діяльність. У цьому відношенні Закон України "Про судову експертизу" становить важливий референс. Згідно з визначенням, яке подано у цьому законі, судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [2].

У контексті воєнного конфлікту даний закон визначає основи та рамки, в межах яких здійснюється експертна діяльність для вирішення питань, пов'язаних із злочинами воєнного періоду. Визначається, що воєнна експертиза, націлена на вирішення питань, пов'язаних із злочинами, що вчинені в умовах воєнного стану чи під час військових конфліктів [3].

Наразі, в умовах тривалого військового конфлікту судові експерти стикаються з більшою кількістю завдань та перевантаженням. У світлі поточної воєнної ситуації на території України, аналіз загальних та спеціальних професійних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Сучасні реалії вимагають від експертів високого рівня кваліфікації та адаптації до нових умов, де вони стають ключовими фігурами у розслідуванні воєнних злочинів та аналізі наслідків військових дій [4].

У досліджених наукових працях ми можемо висвітлити два ключові аспекти компетентностей судового експерта, а саме: загальні та спеціальні. Останні виявляються критично важливими в умовах воєнного стану, де специфіка завдань та вимог може значно відрізнятися від тих, що ставляться в мирний період [3].

Загальні компетентності, визначені авторами, охоплюють широкий спектр навичок та знань, що є необхідними для будь-якого судового експерта, незалежно від конкретного контексту. До цього розряду відносяться базові аспекти судової експертизи, які забезпечують здатність фахівця до вивчення матеріалів, виявлення обставин справи та формування об'єктивних висновків [5].

Спеціальні компетентності, які визначаються в контексті воєнного конфлікту, зауважені як ключовий аспект у виконанні судових експертів своїх обов'язків під час воєнного стану. До них належать специфічні знання та навички, що дозволяють судовому експерту ефективно аналізувати доказову базу, здійснювати експертні оцінки та робити висновки в умовах, що характеризуються підвищеним ризиком та несприятливими умовами [6].

Підтримуючись досвідом вчених у галузі судової експертизи, ми можемо вказати на важливість інтеграції спеціальних компетентностей у відповідь на виклики, які виникають в умовах війни [7].

У контексті повномасштабного вторгнення, важливість високої професійної кваліфікації судового експерта надається широкому спектру компетентностей. Це охоплює не лише високий рівень розуміння принципів судової експертизи, а й особливостей військового правопорядку та міжнародних норм, які регулюють поведінку під час збройних конфліктів [3; 4].

Володіння методами та методиками судової експертизи в умовах війни включає у себе адаптацію традиційних підходів до стресових ситуацій та невизначеності, які супроводжують конфлікт. Експерт повинен вміло використовувати сучасні техніки аналізу доказів, забезпечуючи необхідний рівень об'єктивності та достовірності результатів [7].

Дотримання вимог законодавства України у воєнних умовах передбачає не лише знання чинного законодавства, але і здатність враховувати його конкретні аспекти, пов'язані із ситуацією війни. Експерт повинен ретельно аналізувати правові норми, що стосуються проведення судової експертизи, та впроваджувати їх у свою практику [8].

Незалежність та неупередженість, визначені як ключові принципи судової експертизи, набувають особливого значення в умовах війни. Здатність експерта залишатися об'єктивним та уникати впливу зовнішніх чинників на його висновки стає вирішальною для збереження довіри до його діяльності [9].

Розглядаючи високий рівень конфіденційності як компетентність судового експерта, особлива увага повинна бути приділена розробці та впровадженню заходів із захисту відомостей у воєнних умовах. Це включає розуміння сучасних методів шифрування та засобів збереження конфіденційності експертних даних в умовах, коли доступ до інформації може бути обмежений або важко контролюватися. Експерт повинен гарантувати, що відомості, здобуті під час експертизи, залишаються під суворим захистом від несанкціонованого доступу [10].

Дотримання вимог професійної етики в умовах війни передбачає високий ступінь самоконтролю та відповідальності. Експерт має додержуватися вищих стандартів професійної поведінки, сприяючи таким чином збереженню довіри до результатів судової експертизи в контексті військових дій. Здатність уникати впливу зовнішніх факторів, що можуть порушити об'єктивність та нейтральність результатів, визначається не лише знанням етичних норм, але й здатністю їх реалізації в умовах військового конфлікту [9].

Загальні компетентності судового експерта в умовах воєнного стану невід'ємно пов'язані з його здатністю оперативну та ефективно реагувати на змінні обставини. Важливою частиною цих компетентностей є висока адаптивність та гнучкість у використанні засобів та методів судової експертизи в нових та непередбачених умовах [6].

Таким чином, на основі розгляду загальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану свідчать про критичний характер цих навичок у забезпеченні ефективної судової експертизи. Зазначені компетентності визнаються вченими, які спеціалізуються в галузі судової експертизи та юриспруденції, як ключові для здатності судового експерта виконувати поставлені завдання [6].

Розпочати розгляд спеціальних компетентностей судового експерта, варто з розуміння необхідності адаптації судової експертизи до умов воєнного стану. Психологічний аспект цих компетентностей розкривається у розумінні того, як певні психічні якості та навички можуть сприяти високій ефективності експерта в умовах воєнної небезпеки [1].

Судовму експерту для роботи в умовах воєнного конфлікту важливо мати знання і розуміння специфіки військових дій. Під знанням специфіки воєнних дій розуміється знання про характер, методи та засоби ведення воєнних дій [11].

До таких знань ми відносимо:

- знання про види воєнних дій (наземні, повітряні, морські, тощо);
- знання про методи ведення воєнних дій (наступ, оборона, контрнаступ тощо);
- знання про засоби ведення воєнних дій (зброя, техніка, тощо);
- знання про наслідки воєнних дій (пошкодження об'єктів, загибель людей тощо).

Знання специфіки воєнних дій необхідні судовому експерту для проведення експертизи, пов'язаних з воєнними діями. Наприклад, судовий експерт-баліст повинен знати про види зброї, яка використовується в воєнних діях, щоб визначити, чи була та чи інша зброя використана в конкретному випадку [11].

Знання специфіки воєнних дій також необхідні судовому експерту для забезпечення безпеки своєї роботи. Наприклад, судовий експерт повинен знати про можливі замінування, щоб працювати в зоні бойових дій без ризику для свого життя [12; 13].

Отже, знання специфіки воєнних дій – це важлива складова спеціальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану.

Наступним ми розглянемо вміння працювати в умовах ризику та небезпеки, даний аспект визначається готовністю експерта до ефективного функціонування в умовах, де ризик та небезпека стають неодмінною складовою процесу проведення судової експертизи. Іншими словами, здатність судового експерта працювати в умовах, що можуть становити загрозу його життю та здоров'ю. Умови, до яких можливо віднести роботу в зоні бойових дій, місця вибухів або пожеж, а також місця, де знаходяться вибухонебезпечні або радіоактивні речовини. Враховуючи усі аспекти роботи в таких умовах, експерти повинні проявляти глибокі знання та вміння працювати

в умовах ризику та небезпеки необхідні для виконання своїх професійних обов'язків в умовах воєнного стану [5; 4].

Наприклад, судовий експерт повинен бути здатним працювати в зоні бойових дій, щоб зібрати докази злочинів, пов'язаних з воєнними діями. Судовий експерт також повинен бути здатним працювати в місцях, де відбулися вибухи або пожежі, щоб визначити причини цих подій [14].

В контексті судової експертизи в умовах воєнного конфлікту, навички, пов'язані з роботою в умовах ризику та небезпеки, включають в себе ряд ключових аспектів, які допомагають забезпечити ефективність та об'єктивність експертних досліджень в умовах воєнного стану [14].

Важливою є навичка правильно оцінювати рівень ризику. Уміння адекватно оцінювати можливі небезпеки та визначати їхні наслідки допомагає судовому експерту приймати обгрунтовані рішення під час проведення експертизи. Це вимагає від експерта високого рівня аналітичних здібностей та об'єктивного оцінювання ризиків. В умовах неповного або недостовірного інформаційного поля важливо мати навички прийняття рішень в обмеженому інформаційному середовищі. Судовий експерт повинен вміло взаємодіяти з обмеженими даними та ефективно використовувати наявну інформацію для формування об'єктивних та достовірних висновків [15].

Стресові умови воєнного конфлікту вимагають від судового експерта високої стресостійкості. Уміння ефективно працювати в умовах високого психологічного навантаження допомагає забезпечити стабільність та точність експертних висновків. Навички використання засобів індивідуального захисту є важливим елементом безпеки судового експерта під час роботи на виїздах [16].

Такий комплекс навичок та вмій стає надважливим для судового експерта, що працює в умовах воєнного стану, забезпечуючи високий рівень його професійної компетентності та відповідність вимогам складного та ризикованого середовища [17].

Отже, уміння працювати в умовах ризику та небезпеки – це важлива складова спеціальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану [18].

В умовах воєнного конфлікту, де ситуації можуть змінюватися стрімко та непередбачено, до спеціальних компетентностей відноситься дуже важливий аспект здатності до швидкого прийняття рішень. Під здатністю до швидкого прийняття рішень розуміється здатність судового експерта в умовах обмеженого часу приймати правильні рішення. Підготовка до оперативного вжиття заходів, базуючись на знаннях та досвіді, вимагає психічної гнучкості та високого рівня підготовки до стресових ситуацій. Ця здатність необхідна судовому експерту для виконання своїх професійних обов'язків в умовах воєнного стану. Наприклад, судовий експерт може бути викликаний на місце події, де відбувся вибух або пожежа. У таких випадках судовий експерт повинен бути здатний швидко оцінити ситуацію і прийняти рішення про те, які дії необхідно вчинити для забезпечення безпеки та збереження доказів [9; 15].

Здатність до швидкого прийняття рішень включає в себе такі навички, як вміння швидко аналізувати інформацію, правильно оцінювати ситуацію та навички прийняття рішень в стресових умовах [18].

Ще одним із спеціальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану постає стресостійкість, під якою ми розуміємо здатність судового експерта зберігати психічну рівновагу в умовах стресу, а також здатність ефективно пристосовуватися до стресових впливів, які виникають у процесі виконання завдань. Стрес – це стан, який виникає у людини в результаті впливу несприятливих факторів [19].

У умовах воєнного стану судові експерти постійно піддаються стресовим факторам. Здатність зберігати стабільність та високий рівень функціональності під час стресових ситуацій є важливою для забезпечення найвищого рівня професійної ефективності в умовах воєнного стану [20].

Ці психологічні аспекти спеціальних компетентностей судового експерта в умовах воєнного стану взаємодіють та доповнюють один одного, створюючи психологічний фундамент для високої якості судово-експертної роботи в умовах воєнного конфлікту [14].

Забезпечення професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану стає невід'ємною частиною високоякісної та об'єктивної судово-експертної діяльності. Ця ідея ґрунтується на усвідомленні того, що у воєнний період вимоги до фахівців вищі, а від їхньої ефективної роботи залежать життя та свобода багатьох людей [21].

Зокрема, висока професійна компетентність судових експертів гарантує об'єктивність та точність результатів експертиз, що є важливим у творенні правосуддя. Це стає ще актуальнішим, оскільки умови воєнного стану можуть породжувати високий ступінь невизначеності та ризику [14].

Дефіцит професійної підготовки судових експертів в умовах війни може вплинути на об'єктивність та достовірність результатів експертизи, що, в свою чергу, може впливати на правосуддя та забезпечення прав людини. Таким чином, важливою стає не лише технічна, але й психологічна готовність судових експертів до викликів, які постають в умовах воєнного стану [22].

Отже, наголос на важливості забезпечення професійної компетентності судових експертів у воєнний стан є необхідним у контексті ефективного функціонування юридичної системи та збереження довіри громадян до судових рішень. Компетентність, яка охоплює не лише технічні аспекти судово-експертної діяльності, а й адаптаційні та психологічні, є ключовим фактором в успішному виконанні завдань у воєнних умовах [5; 6].

У забезпеченні професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану вирішальну роль відіграє система організації їхньої перепідготовки та підвищення кваліфікації. Сучасні умови воєнної вимогають від експертів не лише знань у сфері судової експертизи, але й високого рівня адаптивності до новітніх методів та технологій, врахування специфічних аспектів їхньої діяльності в умовах воєнного стану [23].

Другим важливим аспектом є забезпечення судових експертів необхідними методичними матеріалами та обладнанням. Умови воєнного конфлікту створюють виклики та обмеження, тому важливо, щоб експерти мали доступ до необхідних їм ресурсів задля проведення експертних досліджень [15].

Крім того, важливо створення безпечних умов для проведення експертиз в умовах воєнного стану має визначальне значення. Забезпечення безпеки експертів та їхніх досліджень, наскільки це є можливим, не лише гарантує їхню фізичну недоторканність, але й сприяє об'єктивності та достовірності отриманих результатів [23].

Отже, комплексний підхід до забезпечення професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану спирається на їхню постійну підготовку, наявність доступу до необхідних ресурсів та умов безпеки для здійснення експертиз [23].

Висновки. Повномасштабне вторгнення росії на територію України створює нові виклики для судових експертів, вимагаючи від них великої відповідальності, оперативності та розуміння специфіки воєнного стану.

У контексті судової експертизи в умовах війни ключовими факторами стають незалежність та неупередженість експертів. Важливість збереження довіри до їхніх висновків вимагає високого рівня конфіденційності та етичності в діяльності судових експертів, особлива увага повинна бути приділена заходам з захисту інформації.

Спеціальні компетентності судового експерта в умовах воєнного стану охоплюють різноманітні аспекти, починаючи від розуміння специфіки військових дій і закінчуючи вмінням працювати в умовах ризику та стресу. Уміння працювати в умовах ризику передбачає не лише технічні навички, але й здатність швидко приймати рішення та ефективно діяти в непередбачених ситуаціях. Стресостійкість, навички оцінки ризику та швидкого прийняття рішень визначають успішність їхньої роботи.

Наголошується, що недостатня професійна підготовка судових експертів може підірвати об'єктивність та достовірність результатів експертизи в умовах воєнного конфлікту. У цьому контексті важливою стає як технічна, так і психологічна готовність судових експертів до викликів, які виникають у ситуаціях військового стану.

Забезпечення професійної компетентності судових експертів в умовах воєнного стану вимагає системного підходу, включаючи їхню постійну підготовку, доступ до необхідних ресурсів та забезпечення умов безпеки для проведення експертиз. Успішна діяльність судових експертів у воєнних умовах є важливим чинником для забезпечення справедливості, правосуддя та довіри до юридичної системи в умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Самойлова О., Печерська І. Експертна профілактика як одна з форм судово-експертної діяльності і роль судового експерта в цій сфері. *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 58–62.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/4038-12/ed19940225>.
3. Курдес О. В. Трансформація особистості судового експерта в екстремальних умовах воєнного часу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 144–161.

4. Koodrin J. Error vs. accuracy rates: evaluating forensic expert credibility : dissertation thesis. University of Adelaide, 2020. 52 p. URL: https://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/bitstream/2440/131211/1/KoodrinJ_2020_Hons.pdf
5. Pastryk T. Expressed emotion in the context of personality traits model: theoretical and empirical examining the key concepts. *Psychological Prospects Journal*. 2022, 40. P. 136–148. doi: 10.29038/2227-1376-2022-40-pas.
6. Сівчук І. Професійна компетентність судового експерта. *Scientific practice: modern and classical research methods*. 2021. Vol. 1. С. 115–116.
7. Курдес О. В. Особливості психологічної підготовки судових експертів як складової процесу адаптації до умов праці. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 23. С. 110–122.
8. Khazratova N., Malimon L., Terentiev O., Oliinyk A. Readiness to conflicts resolving as a factor in the mental health of a lawyer in his professional activity. *Psychological Prospects Journal*. 2022, 39. P. 367–381. doi: 10.29038/2227-1376-2022-39-haz.
9. Alexeeva A. Соціально-комунікативна компетентність як чинник професійної успішності особистості: гендерний аспект. *Psychological prospects journal*. 2020. № 35. С. 8–23. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-8-23>
10. Портний В. В. Організація сервісних центрів у системі МВС України : магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5024>
11. Джолос О. Компетентність та ідентифікація експертів у контексті дотримання стандартів збалансованості та достовірності інформації. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. Т. 1. № 74. С. 38–45.
12. Bondarenko N., Skalenko P. Professionalism of law enforcement agencies specialists': theoretical analysis of the problem. *Psychological Prospects Journal*. 2022, 39. P. 10–24. doi: 10.29038/2227-1376-2022-39-bon.
13. Ковальов В. В. Сучасні електронні сервіси як засіб комунікації експертних установ із замовниками експертних послуг. *Криміналістичний вісник*. 2021. Т. 34. № 2. С. 57–65.
14. Mudryk A., Kyukhtuk O. До питання професійної компетентності юриста. *Psychological prospects journal*. 2020. № 35. С. 83–100. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-83-100>
15. Pavlovic J. Team Coaching Psychology: Toward an Integration of Constructivist Approaches. *Journal of Constructivist Psychology*. 2021, 34 (4). P. 450–462. doi: 10.1080/10720537.2019.1700856.
16. Бабій М. М. Поняття та рівні компетенції та компетентності судового експерта. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали Міжнар. наук. конф. Херсон : МЦНД, 2020. С. 163–165.
17. Малько Н. О. Реформа державної служби в Україні: нові аспекти самодостатності публічного управління. 2020. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81860>
18. Poltorak A. Позитивна психологія як інструмент мотивації персоналу підприємств. *Modern economics*. 2023. Т. 38. № 1. С. 132–138.
19. Одарюк М. В. Судова експертиза у кримінальному процесі. European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-57>
20. Новак М. Стресостійкість як професійна якість фахівця соціальної роботи. *Psychology travelogs*. 2023. № 1. С. 57–63. URL: <https://doi.org/10.31891/pt-2023-1-6>
21. Mozharovska T. Psychological well-being: theoretical approaches to the concept definition. *Psychological Prospects Journal*. 2021, 37. P. 155–167. doi: 10.29038/2227-1376-2021-37-155-167.
22. Недашківська О. А., Недашківська Т. Є. Експеримент як засіб дослідження когніції судового експерта щодо експертної ініціативи. *Криміналістичний вісник*. 2022. Т. 37. № 1. С. 79–89.
23. Бойко-Бузиль Ю. Професійно-психологічна компетентність як індикатор професіогенезу фахівця системи МВС. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 3(56)Т2. С. 89–100.